

Stockholm den 4 oktober 2021

Till Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

KLYS och Copyswedes gemensamma yttrande över utredningen (SOU 2021:32) Papper, poddar och... Pliktmateriallagstiftning för ett tryggt källmaterial

Presentation

KLYS - Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd - utgör en samlad röst för yrkesverksamma kulturskapare i Sverige. Vi företräder genom våra 14 medlemsorganisationer cirka 30.000 upphovspersoner och utövande konstnärer inom områdena ord, bild/form, musik och scen/film, vars verk och prestationer utgör vårt gemensamma kulturarv. Upphovsrätten har en avgörande betydelse för dessa yrkesgruppers villkor och för hur deras verk och prestationer kan tillgängliggöras för allmänheten.

Copyswede har till ändamål att för kulturskaparorganisationernas räkning träffa avtal samt inkassera och fördela ersättning för vissa vidareutnyttjanden av upphovsrättsligt skyddade verk och prestationer. De områden som Copyswede huvudsakligen verkar inom gäller vidareanvändning av verk och prestationer i form av ljud och rörliga bilder, främst radio och tv-program. Copyswede sköter även det svenska systemet för privatkopieringsersättning. Copyswede har 14 medlemsorganisationer som alla företräder konstnärligt och litterärt verksamma upphovspersoner och/eller utövande konstnärer på olika områden.

Inledning

Pliktleveranssystemet har stort värde både för forskningen och för de upphovspersoner och utövande konstnärer, vars litterära och konstnärliga verk och prestationer förvaras och vårdas för eftervärlden. Mot bakgrund av digitaliseringens utveckling är det rimligt att systemet moderniseras och anpassas, för att möjliggöra insamling av relevant digitalt pliktmaterial, eftersom viktiga delar av vårt digitala kulturarv idag faller utanför nuvarande reglering.

KLYS och Copyswede kommentarer nedan valda delar av utredningens förslag samt vissa kulturarvsfrågor kopplade till leveranspliktsystemet, där det saknas ett nationellt ansvar för vissa konstområden såsom fotografisk stillbild och svensk dramatik.

KLYS – EN SAMLAD RÖST FÖR SVERIGES KULTURSKAPARE

Sveriges Författarförbund, Dramatikerförbundet, Svenska Journalistförbundet, Läromedelsförfattarna, Konstnärernas Riksorganisation, Svenska Tecknare, Svenska Fotografers Förbund, Föreningen Svenska Tonsättare, SKAP, Federationen Svenska Musiker, Teaterförbundet för scen och film, Sveriges Scenkonstregissörer, Oberoende Filmares Förbund, Unionen- fackklubben vid SR, SVT och UR

5.7.2 En sammanhållen pliktlagstiftning

KLYS och Copyswede tillstyrker utredningens förslag om att en ny pliktmateriallagstiftning ska ersätta den gamla pliktexemplarslagen och e-pliktlagen. Den nya lagen bör i så stor utsträckning som möjligt göras medie-, teknik- och formatoberoende.

7.1 Syftet motiverar pliktinsamlingen

KLYS och Copyswede anser att utredningens resonemang om pliktmaterial som en demokratisk resurs och ett uttryck för det svenska offentliga samtalet tillför relevanta aspekter och syften till nu gällande rätt. Att lägga fokus på det material som utgör en del av det svenska offentliga samtalet skapar en ändamålsenlig utgångspunkt för insamlingsarbetet i den nya kontext där globalisering och teknisk utveckling gjort tidigare utgångspunkter otillräckliga.

Vi menar liksom utredningen att pliktmaterial är en viktig del av kulturarvet och att det ska, i möjligaste mån, hanteras utan att materialet förvanskas.

8. Pliktmaterial

Det saknas idag lagstöd för insamling av vissa, för det offentliga samtalet och forskningen, viktiga former av uttryck. KLYS och Copyswede tillstyrker därför att det tas ett mer heltäckande och framtidssäkrande grepp om vilket material som ska samlas in och hur detta ska ta sig uttryck i lagförslagets definitioner.

9. Tre metoder för insamling

Ett centralt moment i utredningsförslaget är regleringen av formerna för insamlingen av pliktmaterial. I allt väsentligt handlar förslaget om att utveckla insamlingsmetoderna i riktning mot vad som redan finns i de nordiska grannländerna och vad som rekommenderas av EU och Unesco.

Utredningen föreslår tre metoder för insamling. När det gäller *leveransplikten* tillstyrker KLYS och Copyswede en utveckling i syfte att underlätta hanteringen för både den leveranspliktiga och för pliktmaterialmyndigheten.

Beträffande den andra metoden *rekvisition* kan KLYS och Copyswede se nyttan både för den leveranspliktiga och för pliktmaterialmyndigheten av att ha en möjlighet till rekvisition i enlighet med beslut i särskild ordning.

Egeninsamlingen är ur vårt perspektiv den mest kontroversiella metoden. Det finns farhågor från vårt håll om att egeninsamling, i synnerhet sådan som är automatiserad, på olika sätt skulle kunna gå utanför lagstiftningens gränser. KLYS och Copyswede gör dock bedömningen att de explicita ramar som föreslås för när och hur egeninsamling kan ske samt att det som föreslås med avseende på tillgängliggörande av egeninsamlat material, ändå bör kunna säkerställa att metoden är försvarbar och att den kommer att kunna vara en värdefull tillgång.

15. Myndigheter som ska ha uppgifter enligt pliktmateriallagen

Utredningens förslag är att minska det antal myndigheter som har uppgifter inom ramen för pliktregelverket och innebär att Kungliga biblioteket (KB) görs till pliktansvarig myndighet. KLYS och Copyswede anser att det mesta talar för att förslaget förbättrar förutsättningarna för att uppfylla lagstiftningens syften, och kan därför tillstyrka det.

16. Tillhandahållande

Upphovsrättens relation till pliktnormgivningen

När det gäller upphovsrättens betydelse för förutsättningarna för tillgängliggörande av pliktmaterial, instämmer KLYS och Copyswede i de beskrivningar och slutsatser som görs i utredningen. Den upphovsrättsliga kontexten betingas i stor utsträckning av EU-rätten. Att i stället ge KB goda förutsättningar att tillsammans med berörda aktörer (inte minst de rättighetshavarorganisationer som företräder upphovspersoner och utövande konstnärer) verka för avtalslicenser är definitivt ett mer effektivt och ändamålsenligt sätt att öka tillhandahållandet av pliktmaterial. I "goda förutsättningar" ingår naturligtvis att regeringen ser till att särskilda medel avsätts för detta i anslaget till pliktansvarig myndighet.

KLYS och Copyswede vill i sammanhanget poängtera att rättighetshavarorganisationerna har hög avtalsberedskap för att kunna möjliggöra ett ökat tillgängliggörande av pliktmaterial som är upphovsrättsligt skyddat. Som redogörs för i utredningen finns det redan flera avtal mellan KB och organisationerna på plats, och diskussioner pågår avseende ytterligare avtalsområden. Förutsättningarna för att kunna utnyttja avtalslicens som stöd är synnerligen goda genom URL 42 d §.

När det gäller bevarande och andra hanteringsåtgärder med avseende på de befintliga samlingarna innehåller URL 16 § ändamålsenliga inskränkningar i upphovsrätten. Det underskott som fortfarande föreligger för hantering av datorprogram kommer att adresseras i närtid genom implementeringen av DSM-direktivets artikel 6.

Även om licensavtalskostnader knappast är den enda eller mest betydande finansieringsfråga som aktualiseras i samband med förslaget till ny pliktmateriallagstiftning vill KLYS och Copyswede passa på att kommentera just den. Vi instämmer i utredningens konstaterande att finansieringen av nödvändiga upphovsrättsliga kostnader är en politisk fråga, och vill här framföra vikten av att regeringen säkerställer nödvändiga anslag till pliktansvarig myndighet för att kunna tillhandahålla upphovsrättsligt material i större utsträckning.

KLYS och Copyswede håller även med utredningen om att med avseende på tillhandahållande av pliktmaterial för den högre forskningen bör behovet av upphovsrättsliga licenser ses som en del av universitetens och högskolornas informationsförsörjning i stort. Regeringen bör även ta höjd för detta i sin anslagsgivning.

Nationellt ansvar för fotografisk stillbild och svensk dramatik

Pliktmaterialutredningen poängterar att pliktinsamlingen sker bland annat för att säkra kulturarvet och spegla samtidens dialog och sätt att leva. Utredningen väljer också att bredda synen på vad som ska bevaras och har lagt ned mycket arbete på att fånga in det i samtiden som framöver bör omfattas av en pliktordning.

Det är därför egendomligt att utredningen inte tar initiativ när det gäller ansvar och bevarande av fotografisk stillbild samt av svensk dramatik - två konstområden som fortfarande saknar ett tydligt och formaliserat nationellt ansvar när det gäller insamling och bevarande.

Genom KLYS medlemsorganisation Svenska Fotografers förbund och Nätverket Nationellt ansvar för fotografi i Sverige (NNAFS) har KLYS fått information om den alarmerande situationen för den fotografiska stillbilden i Sverige. Bristen på hemvist och avsaknaden av övergripande nationellt ansvar liksom av infrastruktur och samverkan har ytterligare förvärrats på grund av pandemin. Om det inte finns någon infrastruktur eller överblick på detta område blir det också svårt att pliktleverera stillbilder.

Sverige har idag inget ansvarsmuseum för fotografi och inte heller någon nationell plan för bevarande av historiskt material eller av vårt samtida fotografi. Olika initiativ sker utan samordning och det stora antalet enskilda fotografiska arkiv drivs i dag utan ekonomiskt stöd eller specialkunskaper. Detta utgör hinder för forskning samt är även en stor risk för att bevarande av och tillgängligheten för kulturarvet omöjliggörs. Gemensamma verktyg för att bevara vår samtida digitala bild är också nödvändiga

KLYS anser därför att regeringen ska gå vidare med Arkivutredningens (SOU 2019:58 Häriifrån till evigheten) rekommendation om att *en statlig utredning bör tillsättas för att genomföra en översyn av ansvaret för och bevarandet av fotografi.*

Dramatiken är en av litteraturens grundstenar tillsammans med prosan och lyriken. Medan prosa och lyrik fortsätter att tryckas av förlag så ges dramatiken, med vissa undantag, aldrig ut. Detta innebär att en viktig del av litteraturen, och inte minst kulturen, försvinner från vårt kollektiva medvetande så snart ridån gått ned på teatern. För teatern baseras på texten. Hur ska kommande generationer och forskare kunna ta del av den dramatik som spelats på landets scener om ingen myndighet tar ansvar för att samla in och bevara dramatiken, så som man bevarar annan text? Utredningen missar helt att försöka täcka in dramatiken i den nya lagen om pliktleverans, vilket lever dåligt upp till det syfte som utredningen och förslaget säger sig bygga på.

KLYS medlemsorganisation Dramatikerförbundet har under många år drivit frågan om dramatikers bevarande i landet. Sverige har ett internationellt anseende på teaterområdet och många av landets dramatiker är kända över världen. Att då sätta insamlingen av helt nya

KLYS – EN SAMLAD RÖST FÖR SVERIGES KULTURSKAPARE

Sveriges Författarförbund, Dramatikerförbundet, Svenska Journalistförbundet, Läromedelsförfattarna, Konstnärernas Riksorganisation, Svenska Tecknare, Svenska Fotografers Förbund, Föreningen Svenska Tonsättare, SKAP, Federationen Svenska Musiker, Teaterförbundet för scen och film, Sveriges Scenkonstregissörer, Oberoende Filmars Förbund, Unionen- fackklubben vid SR, SVT och UR

medier i fokus samtidigt som man lämnar en stor lucka i lagstiftningen är svårbegripligt. Att till exempel införa en ordning där alla som mottar offentliga bidrag inom scenområdet också ska leverera in ett pliktexemplar kan inte vara svårare att lösa än till exempel insamling på det digitala området. Uppdraget kan läggas på KB eller Teater- och Musikbiblioteket och kräver en viss finansiering, men viktigt är att framhålla att antalet framförda nya pjäser troligen är cirka ett hundratal per år.

KLYS kräver att det snarast tillskapas ett nationellt ansvar för bevarande av dramatik och att denna litteraturform ska ingå i pliktordningen. Vi vet att landets dramatiker förväntar sig detta av lagstiftaren.

Avslutningsvis vill KLYS och Copyswede hänvisa till våra medlemsorganisationer Journalistförbundets och Författarförbundets yttranden över den aktuella utredningen. De är också remissinstanser och skriver egna yttranden.

För KLYS

För Copyswede

Ulrica Källén
Verksamhetsledare KLYS

Mattias Åkerlind
VD Copyswede